

โดยทั่ว ๆ ไป กวีแต่ละท่านมักจะถนัดในการแต่งคำประพันธ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง เป็นพิเศษกว่าประเภทอื่น เช่น สุนทรภู่ กวีเอกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับยกย่องว่าเป็นเอกทางด้านกลอนแปด หรือ กลอนตลาด ผลงานชิ้นสำคัญ ๆ ของท่านจะเห็นได้ว่า แต่งด้วยกลอนแปดทั้งสิ้น เช่น พระอภัยมณี นิราศเรื่องต่าง ๆ ยกเว้นนิราศสุพรรณบุรี ซึ่งสุนทรภู่แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ เพื่อพิสูจน์ว่ากวีก็สามารถแต่งคำประพันธ์ประเภทใดก็ได้เหมือนกัน แต่ถึงกระนั้น โคลงของท่านเมื่อเทียบกับของกวีที่มีชื่อเสียงในทางแต่งโคลงแล้ว สุนทรภู่ก็ยังมีฝีปากเป็นรอง กวีที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น กอสินทร์อีกท่านหนึ่ง คือ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พระองค์ได้รับยกย่องว่าทรงนิพนธ์คำประพันธ์ประเภทฉันทและโคลงเป็นเยี่ยม บทพระนิพนธ์เรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์และลิลิตตะเลงพ่ายยอมเป็นประวิชัยพยานอย่างเด่นชัดอยู่แล้ว แต่ไม่เคยปรากฏบทพระนิพนธ์อื่น ๆ ในด้านกลอนเลย น.ม.ศ. ทรงมีคุณลักษณะพิเศษนึกกับกวีผู้นั้นตรงที่ว่า ทรงสามารถนิพนธ์คำประพันธ์ได้ทุกประเภท บทพระนิพนธ์ชิ้นเอก ๆ ซึ่งเป็นที่ขบถของกันในวันรวมคือเป็นเครื่องวิจิตรในได้ เช่น คำฉันท์ทรงแสดงผีพระโอรสไว้ในบทพระนิพนธ์เรื่องพระนลคำฉันท์ ซึ่งเป็นฉันทที่ได้รับความนิยมอย่างฉันทสมัยใหม่ที่ไพเราะและอ่านเข้าใจได้ง่ายกว่าฉันทเดิมอื่น ๆ ที่เคยมีมา ในด้านกลอนทรงนิพนธ์กลอนหกเรื่องกนกนคร เป็นวรรณคดีประเภทกลอนหกที่ไพเราะและยาวที่สุดในด้านโคลง กาพย์ ร่าย ฯลฯ ก็ได้ทรงไว้ในบทพระนิพนธ์เรื่องสามกรุงซึ่งดองอยู่ในนิพนธ์เองทรงภาคภูมิพระทัยในบทพระนิพนธ์เรื่องนี้อย่างยิ่ง

นอกจากคำประพันธ์ตามแบบเดิมกึ่งกลาวข้างคนแล้ว น.ม.ศ. ยังทรงริเริ่มคิดลักษณะคำประพันธ์ขึ้นใหม่อีกหลายชนิดด้วยกัน เช่น เหตุที่ทรงคิดแบบแผนการประพันธ์ขึ้นใหม่นั้น น.ม.ศ. ได้ทรงกล่าวไว้ในหนังสือเรื่องกลอนแด่นักกลอนคนหนึ่งว่า

เมื่อเกือบสองปีมานี้ ข้าพเจ้าได้รับเชิญให้แต่งกลอนสำหรับนักเรียนโรงเรียนประจำปีของโรงเรียนวชิราวุธ ข้าพเจ้าลองแต่งเป็นกลอนแปดแฉกกลอนหก แต่เมื่อแต่งขึ้นแล้วก็ไม่ชอบ เห็นเป็นกลอนกลาย ๆ ไปหมดเมื่อลองแต่งเป็นฉันทตามแบบที่มีอยู่แล้ว ก็ไม่ชอบเหมือนกัน การเป็นดังนี้ นึกอยากจะแต่งอะไรแปลก ๆ จึงเอาคำราชาศัพท์

อังกฤษมาซึ่งคนดูเมื่อจะบวอะไรที่เอออย่างมาใช่เหมาะกับภาษาไทยได้ ดูไปดูมา
ชนิดนี้เรียกว่า "อินเมโมเรียม" ของ ลอด เต้นนี่ชั้น ใช้กับวิธีซึ่งนิทานจะดูไทย
จึงเอามาตั้งเป็นแบบดองแดงดู ¹

ลักษณะฉันท "อิน เมโมเรียม" ของ ลอด เต้นนี่ชั้น ก็

๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒
 ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒
 ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒
 ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒ ๑ ๒

น.ม.ศ. ทรงอธิบายแบบแผนของฉันทชนิดนี้ไว้ว่า

ฉันทชนิดนี้อธิบายตามภาษาอังกฤษว่า Quatrain of four-foot iambic
lines with enclosing rhymes ก็ว่า เป็นฉันทบทละ 4 บาท บาทหนึ่ง 8 พยางค์
มีคู่หูและครึ่งคู่หูกัน และมีสี่สัมผัส คืออย่างสุดท้ายแห่งบาทที่ 1 รับกับพยางค์สุดท้ายแห่งบาทที่ 4
คู่หนึ่ง และอย่างสุดท้ายแห่งบาทที่ 2 กับบาทที่ 3 รับกันอีกคู่หนึ่ง ²

ตัวอย่างฉันท "อิน เมโมเรียม" ที่ น.ม.ศ. ทรงยกมาไว้ คือ

Calm and still light on you great plain

That sweeps, with all its autumn towers

And crowd farms and lessening towers,

To mingle with the bounding main: ³

น.ม.ศ. ได้ทรงนำลักษณะฉันท "อิน เมโมเรียม" ของ ลอด เต้นนี่ชั้น มาดัดแปลง
ให้เป็นฉันทไทยใหม่ 3 ชนิด ด้วยกันคือ

¹ ทรยศัพท์พิทยาลงกรรณ พระนิพนธ์บางเรื่องและปรากฏา (พระนคร : องค์การ
การของครูสภา 2507) หน้า 120 - 1 "กลอนแล่นกักลอน"

² เรื่องเดียวกัน หน้า 181

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 182

1. สยามรัตนฉันท
2. สยามวิเชียรฉันท
3. สยามยี่ฉันท

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์จะยกตัวอย่างฉันทแต่ละชนิดรวมทั้งแบบแผนบังคับ ดังต่อไปนี้

สยามรัตนฉันท

เนื่องจากว่า ฉันท อี เหมไม่เริ่มม่ง ของ ลอกเต็มฉันท นั้นเวลาอ่านจะเกิด เป็นเสียงเน้นหนักเบาคล้ายกับทุก ๆ 2 พยางค์คล้ายกับ ลหุ ครุ ของไทย ทั้งนี้ บ.บ. ส. จึงทรงเห็นว่าถ้าจะนำมาแต่งเป็นแบบไทยจริง ๆ โดยกำหนด ลหุ กุ ลงไปแน่นอนเลย และให้มีสัมผัสแบบเดิม แต่เพิ่มสัมผัสในบ้างตามความนิยมของไทยก็จะได้เป็นฉันทของไทย ชนิดหนึ่ง แผนผังของฉันทชนิดนี้ คือ

ตัวอย่าง สยามรัตนฉันท

๐ อโห อโห ซโป สยาม
 วิชาสาระจรจรูญ
 ประเทศะไทยอุทัยพิบูลย์

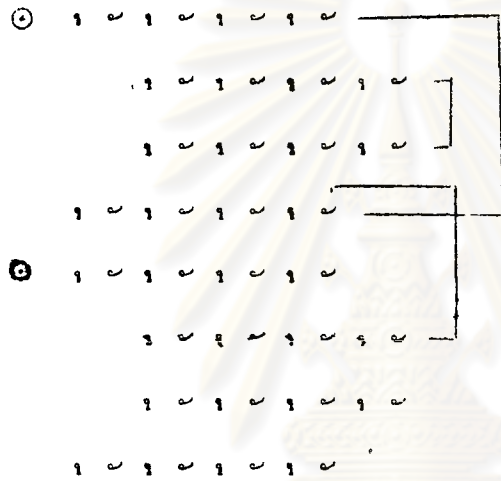
• อุกฤษณะเดโชประเสริฐนาม

๐ อโห ซโย จะโหดวาย ๆ
 นราธิเบศประเทศไทย
 พระเกียรติคือคุณพระคุณทำไร
 มหากษัตริย์สวัสดิ์ถวาย ๆ¹

¹ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระนิพนธ์บางเรื่องและปรากฏ หน้า 182

สยามวิเชียรฉันท

น.ม.ศ. ทรงเห็นว่า สยามรัตนฉันทนั้นยังมีสัมผัสน้อยไป ซึ่งยังไม่เหมาะกับทुकนไทย
นัก เพราะตามูปกคิฉันทของ ไทยมักจะมีสัมผัสกัระหว่างบทควย นั่นคือ คำสุดท้ายของบาท
ที่ 4 ในบทแรก ถ่วงสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของบาทที่ 2 ในบทที่ 2 ส่วนคำสุดท้ายของบาท
ที่ 4 ในบทที่ 2 ก็ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของบาทที่ 2 ในบทที่ 3 เป็นฉันทนี้ทุก ๆ บท น.ม.ศ.
จึงทรงนำ สยามรัตนฉันทมาคิดแปลงดัดครั้งหนึ่งได้เป็นแผนผังดังนี้ กือ

ตัวอย่าง สยามวิเชียรฉันท

๑ กุมาระไทยไกลจะหง
 จะลิ้มรินทะป็นประชา
 สยามะรัฐอุบัตินมา
 ก็เหตุอำนาจพระราชวงศ ๑

๒ วิชาวิมุขย์กรณจะเรี่ยน
 อุตสาหจะเกิดประเสริฐประตงค
 ประเทศจะงามสยามจะยง
 จงสุควิเณบก็เหตุเพราะเพียร ๑

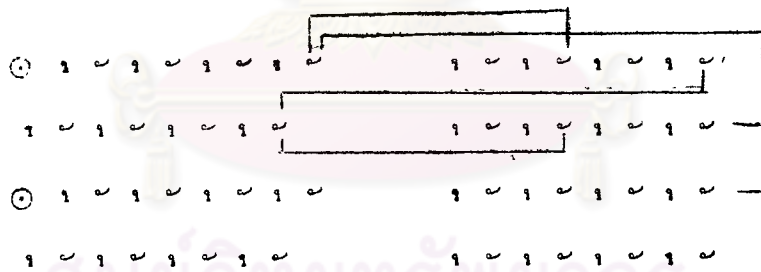
๑ อโห่ ครุฑจะครุ่นศิลา
 ๒ โห่ กุมารจะอ่านจะเขียน
 วิชาจะเทียบจะเปรียบวิเชียร
 วิเชียรก็ชุบสุวิชา ฯ^๑

สยามมณีฉันท์

ฉันทะทั้ง 2 ชนิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมีลักษณะบังคับ คือ

- ก. ครุ ล หุ
- ข. สัมผัสระหว่างบาทที่ 1 กับ บาทที่ 4 และบาทที่ 2 กับบาทที่ 3
- ค. สัมผัสระหว่าง บาทต่อเนื่องกัน

น.ม. อ. ทรงเห็นว่าลักษณะบังคับเพียงเท่านี้ยังไม่พอ จึงทรงคิดต่อไปอีกว่า ถ้าจะทรงเติมสัมผัสเช่นเดียวกับกลอนแปดสุภาพก็คงจะทำให้ฉันทะนั้น ๆ พังรันหูยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงทรงกำหนดให้คำสุดท้ายของบาทแรกสัมผัสกับคำที่ 4 ของบาทที่ 2 และ คำสุดท้ายของบาทที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 4 ของบาทที่ 4 เช่นนี้ทุก ๆ บท ส่วนสัมผัสในก็มีเช่นเดียวกับกลอนแปดธรรมดา จึงได้เป็นแผนผังใหม่ดังนี้

ตัวอย่าง สยามมณีฉันท์

- ๑ ชโยสยามกษัตริย์จะรุ่ง สยามครุฑจะเร็วเจริญ
- ๒ คราวจะเวียนก็เพียรจะเพลิน ฤๅใครจะเกินสยามครุฑ ฯ^๑
- ๓ กุมาระไทยโฉนจะหลง จะลืมพระองค์ทรงสกุณ
- สยามะรัฐอุบัติเพราะบุญ พระเคขพระคุณพระราชาวงแก้ว ฯ

^๑ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระนิพนธ์บางเรื่องและปาฐกถา หน้า 133 - 4

๑ กรุณเษามมีกรรมอุอาห์
ประเทศจะงามดงามจะยง

หทัยจะหาวิชาประสงค์
จะเอนจะคงก็เหตุวิชา ฯ

๒ ชโยสยามอรามอไซ
สยามจะอยู่มีรัฐรา

กรุณจะโตจะเติบโตวิชา
กระเดื่องวิชาวิชัยชโย ฯ¹

จากตัวอย่างจะเห็นว่า สยามมีต้นที่มีลักษณะคล้ายทั้งต้นและกลอนแปดรวมใน
ขณะเดียวกัน ถ้าจะถือว่าเป็นกลอนแปดก็เป็นกลอนแปดที่ยากที่สุดเพราะบังคับ ครุ ห
แต่ถ้าถือว่าเป็นต้นที่มีลักษณะเป็นต้นที่มียากอีกเช่นกัน เพราะบังคับสัมผัสมากกว่าฉันทลักษณ์อื่น ๆ
คือ ฉันทลักษณ์อื่น ๆ นั้น บังคับสัมผัสเฉพาะบาทที่ 2 และบาทที่ 4 และบังคับสัมผัสคำสุดท้าย
ของบาทที่ 1 ซึ่งบังคับคำที่ 3 ของบาทที่ 2 และบังคับสัมผัสระหว่างบทอีกประการหนึ่ง
เท่านั้น ถึงแม้จะแยกตัวอย่างแผนผังของฉันทลักษณ์ที่เขียนมาเทียบดังนี้

ฉันทลักษณ์ 5 ชนิดที่ น.ม.ส. ทรงดัดแปลงขึ้นใหม่นั้น ทรงไปรจนฉันทลักษณ์ที่ 2 มากที่สุด
โดยทรงให้เหตุผลไว้ว่าสามารถแต่งได้ไพเราะได้โดยไม่ต้องบังคับสัมผัสมากนัก ถึงแม้จะ
เห็นได้ว่าทรงนำฉันทลักษณ์สยามวิเชียรฉันทลักษณ์นั้นไปสามกรุง 2 แห่งด้วยกัน

นอกจากคำประพันธ์ประเภทนั้นแล้ว น.ม.ส. ยังทรงดัดแปลงแผนผังของคำประพันธ์
ประเภทกาพย์ขึ้นใหม่อีกชนิดหนึ่ง คือ "กาพย์ประณัย" 32: สำหรับที่ทรงคิดนั้น น.ม.ส.
ทรงอธิบายไว้ว่า

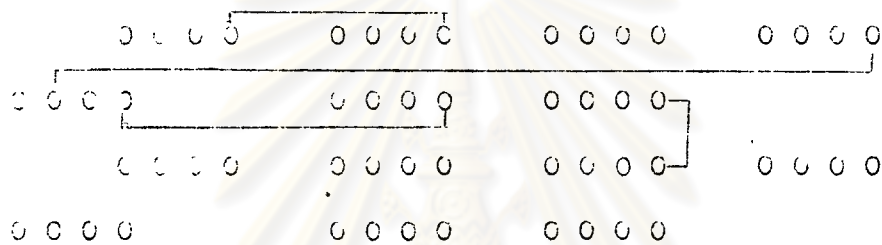
กาพย์ชนิดนี้ชาวเจ้าออกแบบให้ใช้เป็นคำอธิบายภาพเรื่อง "กริชนงูชย" ที่มี
อัปคาหะระชุกในหนังสือพิมพ์ประมาวุฒสาร กาพย์อย่างใหม่นี้ก็คือกาพย์สุรางคณา 28

1 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ระเบียบบางเรื่องและปาฐกถา หน้า 185 "กลอนแปดที่กลอน"
2 กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ฉานกรุง หน้า 42, 106

แบบเวลานั้นเอง แต่เดิมมี 4 คำ แต่เพิ่มสัมผัสเข้าอีก รูปภาพที่พิมพ์ในประมวลเวลานั้น ภาพหนึ่งไว้สำหรับคำอธิบายเพียงบันทึกเดียว ยาวเพียง 4 นิ้วครึ่ง จึงต้องไขกลอนสนิทที่จุดความไกลมากในทีน้อย แต่เมื่อแยกบทหนึ่งเป็นดวงบันทึกก็ให้บันทึกยาวเท่ากับภาพขณัฐฆาองค์โตกว่าในคความประการนี้¹

ต่อไปใช้เขียนวิทยานิพนธ์จะได้ภาพขณัฐฆาองค์และภาพขณัฐฆาองค์มาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้เห็นชัดว่า ข.ล.ว. ไททรงเพิ่มเติมอะไรขึ้นบ้างจากของเดิม

แผนผังภาพขณัฐฆาองค์ 26

ข้อบังคับสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 4 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 5 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 และยังมีสัมผัสระหว่างบทด้วยคือ คำสุดท้ายของบทแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ของบทต่อไป

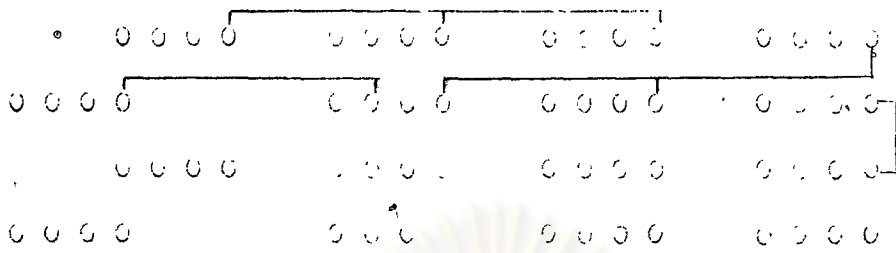
ตัวอย่างภาพขณัฐฆาองค์ 28

ชื่อเพลงในภาพ	ก กาว่าน	ระคนกันไป	เอ็ดแก้ว
ฆานวนในไร	มอรัตนไตร	แทนไพชยนต์สุวรรณ	
วงผู้มาดี	วันทาสามี	เทวีอุษาน	เผ่าธัญญา
เหมือนแตกกลด	ไทพระภูบาล	ตำราบุญญา ²	

¹ กรมหมื่นนเรศวรเสนา สามกรุง ภาคผนวก หน้า 357

² พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) มูลบทบรรพกิจ (พระนคร: คลังวิทยา 2503) หน้า 38

แผนผังของภาพยี่สิบสาม 32

ลักษณะบังคับที่เพิ่มเข้ามา คือ เพิ่มจำนวนคำ 1 วรรค มี 4 คำ ส่วนท้ายซึ่งนี้
 นี้จะเห็นว่าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากเพราะจำนวนวรรคต่างกัน แบบ.ศ.ทรงให้คำสุดท้าย
 ท้ายของวรรคที่ 1, 2 และ 3 สัมผัสกัน คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 สัมผัสกับคำที่ 2 ของ
 วรรคที่ 6 ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 และ 7 ตาม
 ลำดับ ส่วนสัมผัสระหว่างบทนั้นเปลี่ยนมาเป็นคำสุดท้ายของวรรคที่ 8 ในบทแรกสัมผัสกับ
 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 ในบทต่อไป

ตัวอย่าง ภาพยี่สิบสาม 32

บางบัวดงมะ	เนาเนินแฉา	เที่ยงไทยโยธา	เดินมารำไป
รางนาบุญคน	คุจชลห่อไธ	องติวมีวิงไสว	ทุกราบพุกวัน ๆ
ฟ้าแสงกาชลา	กลับบใบโนธา	ห่มอ่อนเกล็ดหมา	เปลวมาเมืองกั
ไธเรือ กลังกลัก	กักกลักเ็นร	แฉวรบเครมกรัน	เปลวแสงแรงระง ๆ

1 กรมหมื่นนิจยาตงกรรจ ชาตกรรจ หน้า 197